

Стевче ТОДОРОВСКИ

**Т.Н. „МИКРОСТАНБЕНА ЦЕЛИНА ВРЗ ТЕАТАРОТ”
ВО АНТИЧКИОТ ГРАД ХЕРАКЛЕЈА ЛИНКЕСТИС**

Хераклеја, новопронајдени ѕидови од камен и кал со ископувањата од 2004/05 на сектор ил.н. "Театарски илоштад"

Во зависност од статусот на населението ги разликуваме типовите на куќите. Во *Хераклеја Линкестис* постојат разни градби, барем на местата каде што се вршени ископувања, но и она што е објавено за нив не е сигурно, нејасно е и има преголема разлика од објавеното и моменталната состојба, така што овие градби од камен и кал останаа енигма за оној што ги ископа прв.

Да ја споменеме т.н. “микростанбена целина” врз римскиот театар во *Хераклеја Линкестис*, од Т. Јанакиевски. Непотребно имитирајќи ги сознанијата на Б. Сарија за неколкуте куќи

во гледалиштето на театарот во локалитетот Стоби¹ и заедно со истражувањата на театарот на локалитетот Скупи, каде што се пронајдени остатоци на градби од куќи од камен и кал,² барајќи континуитет, создаде погрешна слика за т.н. “микростанбена целина” врз римскиот театар во *Хераклеја Линкестис*. Најпрво да напоменам дека немав увид во документацијата од овој простор, од кој нешто се наоѓа во

¹ Б. Сарија 1937, 3 - 4.

² Н. Вулиќ 1961, 3 - 23.

Сидови од камен и кал ѱошћирени на аркадишће од лаковишће кои биле во конћинуишћей на ѱ.н. микрошћанбена целина секћор ѱ.н. "Теаћарски ѱлошћад"

ЗМГ - Битола.³ Мене ми преостана единствено да ги консултирам издадените извештаи, моменталната состојба на теренот и новите ископувања на овој простор.

Од Јанакиевски се репрезентирани 4 извештаи⁴ и 4 монографии⁵ за овие теми. Овој простор т.н. "микростанбена целина" содржи вкупно 27 простории, толку може да се избројат на планот во неговиот извештај.⁶ Јанакиевски смета дека овој комплекс градби од 9 куќи го користеле 9 фамилии.⁷ Некои од овие фамилии користеле 2 или 3 соби, а некои по една. Поделени се со бројки од 1 - 9 и просториите се обележани со А, В, С, D... Делот на обработка на просториите наметнува став, убедувајќи не во нешто неаргументирано, наметнувајќи негово согледување за целата ситуација. Просториите, кои се со заеднички

сид, една до друга, Јанакиевски не убедува дека биле простории за живеење. Гледајќи ја конфигурацијата на теренот, тие биле поставени на стрмна основа (блага косина), значи подовите се стрмни и не е можно да биле пополнети со земја за да биле рамни. Ова се сигурно подсидови или цокле на просториите за живеење. Тоа се гледа и по висинските коти, дадени во извештајот од 1977 год. Оние сидови, пак, кои се веднаш под ридот, се помали, а другите, кои водат во внатрешноста кон југ, спуштајќи се кон оркестрата во театарот, се поголеми. Влезовите не одговараат на фотографиите. На макетата од т.н. вмикростанбена целинаг, која се наоѓа во локалниот музеј во *Хераклеја*, може да се видат сидовите што продолжуваат кон запад, југ и исток. Делот од комплексот што е во оркестрата има правилни сидови. Граден е на рамно и тука тој смета дека една поголема градба е централна и била на поглаварот на населбата.

Меѓутоа, комплексот продолжува на југ над помошните простории од театарот, спуштајќи се кон југозапад во епископскиот двор.⁸ На југ

³ Личноста задолжена за оваа документација избегнуваше секаква средба или каков и да е разговор со мене.

⁴ Т. Јанакиевски 1975, 165-172; истиот 1977, 81-98; истиот 1978, 189-199; истиот 1989, 65-67.

⁵ Т. Јанакиевски 1987, 17 сл. 4, 72 сл. 77, 73 сл. 79, 75 - 79; истиот 1998, 56 сл. 46, 16 - 167; истиот 2001, 37 - 263; истиот 2003, 34 - 37.

⁶ Т. Јанакиевски 1977, план на микростанбена целина.

⁷ Т. Јанакиевски 2003, 40.

⁸ На местото на епископскиот двор за време на Првата светска војна се наоѓаше австроунгарска болница за туберкулоза и тифус. Во истиот простор се закопуваа и умрените. Затоа при ископувањата

*Хераклеја, Кале, ров-сонда
на која се гледа дел од сид*

*Хераклеја, Кале,
неколку нивоа на сидови*

Хераклеја, Кале, два најоредни сидови снимени а) одозгора; б) под агол

сидовите продолжуваат кон подот на мозаикот на големата базилика, а на југоисток кон портикот со почесни и вотивни споменици. Наредените камења за мелење жито до една просторија не мора да значат дека во просторијата бр. 8 биле користени за мелење жито, бидејќи во неа се пронајдени секундарно наредени тули на подот.⁹ Од овие мелнички камења, три постојат на локалитетот, воопшто не се тешки и може да се користат како рачни мелници. На фотографијата бр. 7 од извештајот од 1977 год. гледаме сид кој е многу близу до друг сид. Тој е од градбата под бр. 8. На скицата го нема. Повеќе простории имаат асиметрични сидови, со тоа што оваа целина не е урбана. Општ впечаток е дека нема никаква планска програма на градење. Во овој комплекс постојат 4 напоредни сидови што немаат функција, бидејќи се премногу близу до сидовите од просториите. Такви се сидовите до просториите

1В, 5А, 5В (да напоменам дека во горниот дел кон север, овој сид е полукружен), 7А, 7В и на крајот слободните сидови на просторијата 5В на север и 1 на југ (прекинат близу до просторијата 7F). И овие сидови се од градби, не знаеме од кои, но најверојатно се продолжение на лошо ископувани простории. На некои места има мали грамади од камења, поврзани со кал. На скицата во заднината се дадени незатемнети. Затемнети се само сидовите од чистата, средена ситуација, без конкретна, моментна, инситу пронајдена положба. И самиот автор пишува за две фази на живеење¹⁰, но воопшто не објаснува и избегнува да ги потврди ставовите на Г. Томашевиќ.¹¹ Според мене, првиот слој е од времето на пронајдените монети од Јустинијан.¹² Вториот слој е оној за кој и са-

се откопани плочи со натписи на германски јазик и тевтонски крст, кои и денес се наоѓаат на локалитетот.

⁹ Т. Јанакиевски 2003, 40 сл. 24, 25.

¹⁰ Т. Јанакиевски 1977, 82.

¹¹ Г. Цветковиќ - Томашевиќ 1965, 15; Г. Цветковиќ - Томашевиќ 1987, 13.

¹² Т. Јанакиевски 1978, 189 - 199. Овој негов труд јас го цитирам во монографијата "Археолошки наоди од среден век во ареалот на Бишола", Скопје 2002, под фуснота 129 ги набројувам монетите од

*Хераклеја, сидови на ипросѝории г̀радени од камен и кал секѝор и.н.
"Театрски илоиѝад" (инсиѝу наоди)*

миот пишува, за ќерамички садови од лоша, прочистена земја и лошо печена керамика. Употребувајќи средновековни термини за садови со крушковидна форма, со проширен перваз, со плитки, врежани брановидни линии и прави, водорамни линии.¹³ На овој простор открил делови од дебели црепни кои сѐ уште може да се видат во локалниот музеј во античкиот град *Хераклеја*. Ова е слојот што содржи средновековни наоди, кои тој никогаш не ги објави. Наводно, страдале во пожар во некоја барака на локалитетот *Хераклеја*. Крајниот заклучок е дека “микростанбената

градбата 5V, во која последната емисија е од Јустинијан I, 527 год. а завршува со Маврикиј 602 год. Во фусотата е погрешена само страницата. Наместо 197 - 198 стои 189 - 190. Т. Јанакиевски во неговата монографија “Убикација на средновековна Биѝола (VII - IV век.), Битола, 2003, на стр. 34 ме обвинува за погрешно цитирање на неговиот труд, што не е точно, намерно прави прекршок. Во мојата монографија не стои 572 - 602 год. како што тврди Јанакиевски, туку 527 до 602 год. Парцијалните цитати вадени од мојата книга го нарушија континуитетот на текстот со што се создаде ситуација на недоразбирање.

¹³ Т. Јанакиевски 1987, 97.

целина” не постои. Тоа е дел од средновековна Битола.¹⁴ Впрочем, како би постоел во VI век овој крајно сиромашен комплекс во центарот на тогашното градско подрачје, во склоп на величествената фонтана, големата базилика со најубави мозаици во Македонија и епископскиот двор, сите датирани во VI век? Истите сидови се пронајдени и во триклиниумот на манастирот и биле поставени на мозаичниот под.¹⁵ Пронајдени се идентични градби и на просторот на римскиот портик. Томашевиќ смета дека овие градби им припаѓале на Словените.¹⁶ Вака сфатено, ако се земе предвид “микростанбената целина”, епископската резиденција (манастирот) и портикот, сметаме дека валчестите камења со кал доминирале на целиот простор од локалитетот. Впрочем, при последните сондажни ископувања, на акрополата се среќаваат сидови од камења со кал. На камењата со кал, кои се наоѓаат под подот на големата тробродна базилика¹⁷ и за кои таа смета дека се готски, гледаме една по-

¹⁴ С. Тодоровски 2002, 84 - 92, 115 - 120, 153.

¹⁵ Г. Цветковиќ - Томашевиќ 1987, 13. бел. 7.

¹⁶ Г. Цветковиќ - Томашевиќ 1965, 15.

¹⁷ Г. Цветковиќ - Томашевиќ 1978, 34.

Можна реконструкција на њ.н. "микростанбена целина" која е во континуитет со античкиот град Хераклеја Линкестис

фина изведба. Тие се со поправилни кршени страни, сидовите се помали во ширина, а пластичната изведба е попрефината. Градбата е комплексна и се среќаваат сидови, еден до друг и еден над друг, што ни зборува за фази на градби. На крајот, Томашевиќ крајно го демантира Јанакиевски, објавувајќи дека сидови од валчести камења со кал се наоѓале во големата базилика, над мозаичниот под¹⁸. Јанакиевски ја негира, пишувајќи дека не се откриени градби од микростанбената целина врз рановизантиски градби¹⁹, обвинувајќи ја дека документацијата од постарите ископувања во локалитетот *Хераклеја* сè уште е во Републичкиот завод во Белград и не е на увид. Г. Томашевиќ ја имаше на увид целата документација бидејќи таму работеше. И нормално, последниот збор е нејзин. Во нејзиниот труд е даден и еден цртеж на стратиграфијата и слоевите на локалитетот *Хераклеја*, кој Јанакиевски не го признава.²⁰ Ваквите цртежи се нормална работа при исцртување на

археолошките слоеви. При крајот од нејзиниот живот, уште еднаш го потврди фактот дека сувите сидови (камен и кал) се наоѓале насекаде при ископувањата во *Хераклеја Линкестис*, над мозаичниот под и сите нивоа.²¹ Таа смета дека овие градби се темели (цокле) на куќи кои веќе опстојувале 3000 год. па и во средниот век.²² И со последните ископувања на североисточниот дел од централното градско подрачје на *Хераклеја* се пронајдени сидови од валчести речни камења поврзани со кал, а некои и со посен малтер. Ископувањата беа вршени на нов простор, досега неистражуван.²³

Во 2000 год. Т. Јанакиевски изврши сондажни ископувања (ров сонди) на калето во локалитетот *Хераклеја Линкестис*. Ние ги фотографиравме сите копови со сидови од камен и кал, со груб материјал од керамика, речен валчест камен, кршен камен и мермерни парчиња што беа оставени на теренот. Уште на почетокот да кажам дека од приложената слика 34 во книгата на Т. Јанакиевски²⁴ има големо отстапување. Калето се протега од запад кон исток. Копањето се изведуваше на неговиот највисок дел. Кон исток постои сид (подсидок) што го дели калето на горно и долно. Во долниот дел не беа вршени ископувања. На самиот гореименуван сид е пронајден уште еден сид при ископувањето, кој поради конфигурацијата на теренот не можеше да се затрупа па и денес е видлив на самото место. Како и да било, времето ќе ја покаже вистината. Значи, сидовите од камен и кал ги гледаме на калето. Исти такви има и во подградието, напоредни еден до друг како на приложените фотографии. Во најновите ископувања на локалитетот, веднаш до фонтаната се пронајдени сидови од

¹⁸ Г. Цветковиќ - Томашевиќ 1987, 12.

¹⁹ Т. Јанакиевски 1987, 80; истиот 1988, 7 фус. 3; истиот 2003, 32.

²⁰ Т. Јанакиевски 1988, 8.

²¹ Г. Цветковиќ - Томашевиќ 2002, 93 - 94.

²² Ibidem, 94.

²³ А. Георгиевска, Е. Насух 2005, 240.

²⁴ Т. Јанакиевски 2003, 58 - 64, сл. 34, 35 и 36.

Новиот потпорен ѕид изграден набрзина без да се внимава дека можеби има продолжување на стариите ѕидови кон југ од кружната кула

камен со кал и камен со варов малтер, еден до друг, напоредни. Сидот од камен со кал е широк 60 см и е деформиран, а ѕидот од камен со варов малтер е прав и широк 70 см. Правецот на протегање им е кон исток. Треба да се знае дека кршениот камен е одраз на пософистициран начин на градба, а валчестиот речен камен поврзан со кал е типичен варварски начин на градење. Тие граделе набрзина, без смисла за естетика. Таквиот начин на градба не бил долготраен и не можел да носи кат. При ископувањето на т.н. “театарски плоштад” од 2002 – 2004, што трае и денес, кај аркадите пред театарот, кои сега се реконструирани, се гледаат ѕидови градени од камен и кал кои се движеле нагоре кон театарот или од театарот се спуштале надолу, што логички укажува дека биле дел од т.н. “микростанбена целина”. Нивното движење и сега се гледа дека е кон југ и тоа кон големата базилика и епископскиот двор. Висински постоеја ѕидовите до пред извесно време и до 2 м на некои места, но при

реконструкцијата на аркадите пред театарот беа срушени и сега овој простор по реконструкцијата изгледа нефункционален и никако не може да се вклопи во амбиентот на античкиот град *Хераклеја Линкесџис*. Инаку, во ѕидовите градени од камен и кал што се на т.н. театарски плоштад, очигледно се гледаат и засебни простории преградени со ѕидови кои и сега може да се видат на фотографиите во моменталната состојба. Факт е дека грешката е направена со цел да се расчисти театарот како порепрезентативен објект заедно со придружните објекти, без да се води сметка и да се следи ситуацијата за важноста на ѕидовите од камен и кал. Од сето ова доаѓаме до заклучок

дека непрофесионалниот и неодговорен однос при ископувањето во минатото создаде дилема, а денес, при новите ископувања, не треба да се брза со градење потпорни ѕидови бидејќи пред новиот бедем на јужната страна се појави ѕид од кружната кула, кој се движи на југ, а не знаеме дали врти лево или оди право, а е во близина на новиот потпорен ѕид. Во секој случај, не треба да се дојде во ситуација при продолжување на ископувањето да треба да се сруши новоизградениот потпорен ѕид, за да се открие новата состојба на теренот. Истражувачите од минатото не можеме да ги обвиниме бидејќи толку знаеле, но денес постои праисториски метод на ископување што го користат археолозите што се занимаваат со праисториска археологија. Овој метод дава совршени резултати без никакви пропусти во слоевите и е најдобар начин за истражување на античкиот град *Хераклеја Линкесџис* за да дојдеме до откривање на средновековната инфраструктура на градот.

Библиографија

- Вулић Н., 1961,** Римско позориште код Скопља, неколико питања из античке историје наше земље и римске старине, *САНУ* пос. изд., књ. ССС XLVI Београд, 3-23.
- Георѓиевска А.-Насух Е., 2005,** Археолошки истражувања во Хераклеја - 1998 г. *МАА 16*, Скопје, 225 - 240.
- Јанакиевски Т., 1975,** Краток осврт врз резултатите од археолошките ископувања на римскиот театар во Хераклеја Линкестидска во периодот од 1968 - 1972 година, *МАА 1*, Прилеп, 165 - 172.
- Јанакиевски Т., 1977,** Доцноантичка микростамбена целина врз римскиот театар во Heraclea Lyncestis - *МАА 3*, Прилеп, 81-98
- Јанакиевски Т., 1978,** Наоди на византиски монети од микростанбена целина врз римскиот театар во Хераклеја, *МАА 4*, Прилеп, 189 - 203.
- Јанакиевски Т., 1987,** *Театарој во Хераклеја*, Битола.
- Јанакиевски Т., 1989,** Доцноантички градби од речни мазни камења поврзани со кал, *ЗТ Лихнид 7*, Охрид, 65 - 67.
- Јанакиевски Т., 1998,** *Антички театри во Македонија*, Битола.
- Јанакиевски Т., 2001,** *Доцноантичка микростанбена целина над театарој во Heraclea Lyncestis*, Битола.
- Јанакиевски Т., 2003,** Heraclea Lyncestis - Фонтана, МАНУ *Сирохристијанска археологија во Македонија, Прилози од научен собир*, Скопје, 191 - 205.
- Јанакиевски Т., 2003,** *Убикација на средновековна Битола (VI - XIV век)*, Битола.
- Сарија Б., 1937,** Позориште у Стобима, *ГМЈС 1* Скопље.
- Тодоровски С., 2002,** *Археолошки наоди од среден век во ареалот на Битола*, Скопје.
- Цветковић - Томашевић Г., 1965,** Портик со почесни и вотивни споменици, *Хераклеја II*, Битола, 9 - 29.
- Цветковић - Томашевић Г., 1978,** *Рановизантиски подни мозаици*, Београд.
- Цветковић - Томашевић Г., 1978,** *Osvrt na rezultate istraživanja u Heracleji Linkestis od 1959. do 1974. godine, Materijali XV*, Београд, 31 - 45.
- Цветковић - Томашевић Г., 1987,** Упоредно испитивање вишеслојних археолошких налазишта у Хераклеји Линкестис, Улпијани и Сингидунуму/ Београду, *Саопштење XIX*, Београд, 9 - 19.
- Цветковић - Томашевић Г., 2002,** *Рановизантиски подни мозаици у епископском двору у Хераклеји Линкестис, Археолошка ископувања изнад и испод мозаика*, Београд.

Stevče TODOROVSKI

THE SO - CALLED MICRO DWELLING UNIT AT THE ANCIENT TOWN OF HERACLEA LYNKESTIS

Summary

The paper address the issue of the so-called micro dwelling unit located above the ancient theater on the site of Heraclea Lynkestis.

These compactly erected houses of stone and mud were made during the 6th century A.D. The archeologist that carried out the research of the dwelling unit had published four papers in reference to it, thus suggesting that the discovered houses were part of a micro dwelling unit which prospered on its own at the town of Heraclea Lynkestis. We are not familiar if this researcher overlooked the matter or he was influenced by the excavators of the other ancient towns in Macedonia like Stobi and Scupi were such dwellings were defined. At this ancient town these edifices had continuity as shown from the present day situation and the model of the so-called micro dwelling unit which is housed in the museum at the site of the town of Heraclea Lynkestis. The research is supplemented by the works of the earlier investigations of the archeologist Gordana Tomashevich who in several of her papers gave verifications that the whole dwelling was part of the edifices that were found above the 6th century mosaics, and the so -called micro dwelling unit was part of the early medieval Bitola, and had

its continuity as stated from the latest research on the ancient site of Heraclea Lynkestis. Unfortunately, for unknown reasons the medieval finds excavated by the archeologist Tome Janakievski were never published. To her final days and in her last works Gordana Tomashevich was firm in her judgment that the edifices made of stone and mud found on many locations on the site originated from the medieval period. Regarding the issue of these edifices a wider scholarly discussion has been initiated. However a major problem is the documentation from the archeological excavations which were carried out from the 1930's to the 1980's and are now kept in the Institute for Protection of Cultural Monument in Belgrade, Serbia and are not accessible to the Macedonian researchers. In this paper we supplement a drawing as a possible reconstruction of the site during the middle ages. On the other hand the same type of walls made of stone and mud have also been discovered at the fortress site of Heraclea Lynkestis, thus confirming Gordana Tomashevich's thesis and the continuation of the medieval period at the ancient town of Heraclea Lynkestis.